

40. zborovanje Zveze zgodovinskih društev Slovenije

Nova Gorica, 19. in 20. april 2023

Po skorajda petih letih, ki jih je večidel zaznamovala pandemija covida-19 in z njo povezane omejitve družbenega življenja, je ponovno potekalo zborovanje Zveze zgodovinskih društev Slovenije (dalje ZZDS). Tematsko osišče zborovanja, ki se je letos odvijalo v znamenju jubilejne, štiridesete izvedbe, so tokrat predstavljali »Izzivi slovenskega zgodovinopisja v 21. stoletju«, naslov, s katerim so organizatorji skušali zaobjeti karseda širok spekter trenutno relevantnih historiografskih problematik. Po 55 letih je slovenske zgodovinarje 19. in 20. aprila ponovno gostila Nova Gorica. Ker je bilo v obliki panelov skupno predstavljenih 81 referatov, ki so jih spremljale tudi okrogle mize, razstave ter predstavitve knjig in enega projekta, se je dogodek odvijal sočasno na treh prizoriščih, in sicer v Mestni občini Nova Gorica, v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici in v Xcentru, pri čemer velja pohvaliti organizatorje, da je bila prostorska oddaljenost med lokacijami relativno majhna in je udeležencem omogočala nemoteno prehajanje med prizorišči. Srečanja so se udeležile številne priznane zgodovinarke in zgodovinarji, ki so prišli iz domala vseh vidnejših slovenskih raziskovalnih, pedagoških, muzejskih in siceršnjih institucij.

Zborovanje se je pričelo v Mestni občini Nova Gorica, kjer so udeležence nagovorili Samo Turel (župan Mestne občine Nova Gorica), dr. Stojan Pelko (programski vodja Javnega zavoda GO!2025: Nova Gorica · Gorizia, Evropska prestolnica kulture), dr. Tanja Martelanc (direktorica Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici) in dr. Dragica Čeč (predsednica ZZDS).

V dvorani mestne občine je po uvodni slovesnosti sledil prvi panel »Nova spoznanja s področja cerkvene zgodovine in arheologije severnojadranskega, vzhodnoalpskega in balkansko-podonavskega prostora na prehodu iz antike v srednji vek« (Jan Dominik Bogataj, dr. Aleš Maver, dr. Alenka Cedilnik, dr. Matej Hriberšek in dr. Andrej Gaspari; moderiral dr. Matej Petrič), katerega rdečo nit je primarno predstavljal problemski kompleks krščanstva v pozni antiki in v zgodnjem srednjem veku. Poudariti velja, da so referenti v prvi vrsti povzeli prispevke, ki so jih že leta 2022 v jubilejnem zborniku posvetili dr. Rajku Bratožu.¹ Po kratki diskusiji in odmoru sta se na prizorišču mestne občine zvrstila še dva panela, in sicer panel »Podobe starosti v 19. stoletju« (dr. Dragica Čeč, dr. Gašper Mithans, dr. Meta Remec in dr. Tomislav Vignjević; moderirala dr. Urška Bratož), ki se

¹ Cedilnik, Alenka in Milan Lovenjak (ur.), *Na obzorju novega: Območje severnega Jadrana ter vzhodnoalpski in balkansko-podonavski prostor v obdobju pozne antike in zgodnjega srednjega veka: Posvečeno Rajku Bratožu ob njegovi sedemdesetletnici*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2022.

je skušal približati diskurzu starosti, zlasti v meščanskem okolju 19. stoletja, ter panel »Izzivi historiografskega raziskovanja javnozdravstvenih kriz« (dr. Katarina Keber, Jaroš Krivec in dr. Urška Bratož; moderirala dr. Daša Ličen), ki je osvetlil kompleksnost historičnih epidemij in soočanja z njimi, predvsem v 18. in 19. stoletju. Glede na razmah historične epidemiologije v zadnjih letih pa vendarle ne gre spregledati, da bi prispevek z vidika starejše zgodovine, zlasti s poudarkom na preteklih izbruhih epidemij kug (poleg t. i. »črne smrti« v 14. stoletju velja izpostaviti »justinijansko kugo« 6. stoletja), lahko dodatno opredelil ta večplasten fenomen epidemij in obenem obogatil doprinos panela. Ne nazadnje drži, da so se različne pretekle skupnosti v različnem prostoru in času na stres, ki so ga povzročile epidemije ali siceršnje naravne katastrofe, različno odzivale in prilagajale.

Raznovrsten program je sočasno potekal tudi v bližnjem Xcentru. Prvi panel z naslovom »Integrirana kmečka ekonomija: teorije in prakse« (dr. Aleksander Panjek, dr. Nataša Henig Mišičič, dr. Ines Beguš, mag. Leonida Borondič, dr. Žarko Lazarevič in dr. Lev Centrih; moderiral dr. Aleksander Panjek) je korenito posegel v prevladujoče metodološke predstave zgodovinopisja in ponudil konceptualno prevrednotenje vloge kmetov in kmečke ekonomije med 15. in 20. stoletjem. Referenti so v prvi vrsti predstavili izsledke, ki so nastali v okviru projekta »Koncepti kmečke ekonomije: teoretični in empirični primerjalni pristop (15.–20. stoletje)«. Po kratkem premoru je sledil panel »Med mestom in podeželjem na Goriškem: izbrane teme v luči raziskav in razstavnega koncepta« (dr. Riccardo Cecovini, dr. Vojko Pavlin, dr. Tanja Gomiršek in dr. Ines Beguš; moderiral dr. Miha Preinfalk), primarno posvečen zgodovini Goriške, predvsem v poznem srednjem in zgodnjem novem veku. Panel je ponujal precejšnjo raznolikost, saj je zajel tako metodološke problematike kakor tudi posamezne detajlne študije primerov, ki so pod drobnogled postavile zlasti plemstvo in plemiške inventarje. V prostorih Xcentra sta se v sredo nato zvrstila še dva tematsko nadvse dobrodošla panela: »Slovensko športno zgodovinopisje med zapostavljenostjo in aktualnimi prijemi« (dr. Marija Mojca Peternel in dr. Tomaž Pavlin; moderiral dr. Peter Mikša), ki je načel dokaj zanemarjeno problematiko zgodovinopisja športa, ter »Fotografska in avdiovizualna dediščina – izzivi v preporodu bogastva muzejskih virov« (dr. Branko Šuštar, dr. Marko Štepec, Katarina Jurjavčič, Monika Močnik in Irena Uršič; moderirala Nataša Strlič), na katerem so se referenti, kustosi in kustosinje iz Muzeja novejšje in sodobne zgodovine ter Slovenskega šolskega muzeja osredotočili na fotografsko gradivo in številne metodološke, muzeološke in siceršnje problematike, ki so povezane z uporabo in interpretacijo le-teh. Istočasno je v dvorani Xcentra (Krilo Rusjan) potekal panel »Rapalska meja: četrto stoletja obstoja in stoletje dediščine ter spomina (študije primerov)« (dr. Božo Repe, dr. Bojan Balkovec, dr. Janez Peter Grom, dr. Alenka Fikfak, dr. Peter Mikša, Aleksander Duh; moderirala dr. Kornelija Ajlec), ki je skušal iz novih zornih kotov in perspektiv na osnovi različnih študij primerov osvetliti kompleksnost nekdanje meje, ki je močno zarezala v slovenski etnični prostor ter posegla v pokrajino in identiteto tamkajšnjih prebivalcev. Referenti so se prav tako spraševali o mestu, ki ga Rapalska meja zavzema v slovenski historiografiji.

Tudi v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici so v sredo potekale zanimive razprave. Udeleženci prvega panela »Digitalna zgodovina« (dr. Mojca Šorn, dr. Neja Blaj Hribar, dr. Andrej Pančur, dr. Vojko Gorjanc in dr. Jure Gašparšič; moderiral dr. Jurij Hadalin) so podčrtali pomembnost digitalnih metod in orodij, ki so se v zadnjih letih razvila v neobhodno sredstvo za zgodovinarje. Za uspešno obdelavo naraščajočih podatkov, s katerimi se je zgodovinar primoran soočati, je bil upravičeno izpostavljen pomen interdisciplinarnega pristopa, ki združuje tako zgodovinska znanja kot tudi digitalne metode. Po kratkem premoru se je dopoldanski del nadaljeval s panelom »Vloga muzejske pedagogike in andragogike pri oblikovanju odnosa otrok, mladostnikov in odraslih do muzealij kot simbolov in asociacij nasilja, kršenja človekovih pravic, dostojanstva in ideoloških deliktov« (Uroš Dokl, Mojca Dobravec, David Kožuh in Jan Malec Svetel; moderirala dr. Darja Kerec), v okviru katerega so referenti primarno problematizirali izzive muzejske pedagogike ter andragogike in se spraševali o potencialnem (negativnem) vplivu muzejskih zbirk na posameznike. Na isti lokaciji je nato sledila tudi predstavitev »Slovenske historične topografije« (dr. Matjaž Bizjak, dr. Jurij Šilc, dr. Miha Kosi in dr. Miha Seručnik; moderiral dr. Peter Štih), projekta, ki se posveča identifikaciji srednjeveških krajevnih imen in bi ga lahko domala poimenovali kot tradicionalnega, saj ima v slovenskem zgodovinopisju z nekaj prekinitvami že skoraj stoletno zgodovino (zametki segajo v leto 1932). Projekt so nedavno znova obudili na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU in ga danes v sodelovanju z raziskovalci Odseka za računalniške sisteme Instituta „Jožef Stefan“ postopoma interdisciplinarno nadgrajujejo in geografsko širijo. Predstavljen je bil historiat Slovenske historične topografije, rezultati (preteklih) in cilji (bodočih) raziskav ter dobrodošla spletna aplikacija, ki raziskovalcem omogoča pregleden dostop do toponimov. Dogajanje v Pokrajinskem arhivu je zaokrožil stimulativen panel »Prakse reševanja sporov v interdisciplinarni perspektivi: od krivice do miru« (dr. Darko Darovec, dr. Žiga Oman, Veronika Kos, dr. Urška Lampe in dr. Marjan Horvat; moderirala dr. Darja Mihelič). Referati, temelječi primarno na posameznih študijah primerov, so ob uporabi različnih metodoloških izhodišč opozorili na kompleksnost praks razreševanja sporov in na raznolikost njihovega kulturnega in siceršnjega odražanja na Slovenskem in onkraj. Problematika je bila skozi *longue durée* obravnavana v časovnem razponu od srednjega veka do danes.

Ob 17.30 se je začel Občni zbor ZZDS. Poročila in načrte dela so podali predsednica ZZDS, urednika periodičnih publikacij (Zgodovinskega časopisa in Kronike) ter predsedniki sekcij in lokalnih društev ZZDS. Prisotni so se seznanili s finančnim poročilom ZZDS in poročilom Nadzornega odbora ter potrdili nov mandat dosedanjemu vodstvu ZZDS.

Sredin program je sklenila okrogla miza z naslovom »Obmejno zgodovinopisje danes. Razumevanje in izzivi Evropske prestolnice kulture 2025 Nova Gorica – Gorica« (dr. Alessandro Cattunar, dr. Marko Klavara, dr. Federico Tenca Montini in dr. Marta Verginella; moderirala dr. Kaja Širok), ki je potekala v Kulturnem domu Nova Gorica. Dogodek je spodbudilo imenovanje Nove Gorice za Evropsko prestolnico kulture, ki bo v sodelovanju z italijansko Gorico prevzela naziv leta 2025. S to nacionalno čezmejnostjo se je skladala tudi tematika pogovora, ki pa je

imel zgodovino pisni predznak. V stimulatívni diskusiji so sodelovali slovenski in italijanski zgodovinarji, ki so podčrtali kompleksnost in večplastnost preučevanja čezmejnega prostora ter s tem sovpadajoče izzive. Prav tako so skušali skozi lastne oči ponovno ovrednotiti poročilo slovensko–italijanske zgodovinsko–kulturne komisije iz leta 2000. Beseda je med drugim nanekla tudi na t. i. EPIC (European Platform for the Interpretation of the Century), hišo obmejne zgodovine, ki bo skušala v obliki razstave skozi zgodbe posameznikov prikazati identitetno in kulturno večplastnost goriškega in širšega prostora. Gre vsekakor za pohvalen projekt, ki je pa žal omejen na novejšo in sodobno zgodovino. Kulturna ločnica, ki dandanes zaznamuje ta prostor, ima namreč svoje korenine že v 7. stoletju in se je tekom srednjega veka bistveno učvrstila (v diskusiji je kasneje na to opozoril tudi dr. Peter Štih), stvarnost, ki že takratnih prebivalcev tega območja ni odvrčala od gojenja »čezmejnih« stikov. V tovrstnem duhu čezmejnosti, ki ga zasleduje EPIC, se zdi torej nevključitev starejše zgodovine zapravljená priložnost, četudi kronološki zamejenosti, tako moderatorka dr. Kaja Širok, v prvi vrsti botrujejo omejene prostorske kapacitete. Okrogli mizi je sledila večerna pogostitev v pivnici Reservoir Dogs.

Tudi v četrték so paneli potekali sočasno na številnih prizoriščih, pri čemer se je glavnina odvijala v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. Jutranje dogajanje je otvoril panel »Vprašanje *od kdaj Slovenci* kot izziv slovenskega zgodovino pisja 21. stoletja« (dr. Vanja Kočevár, dr. Jernej Kotar in dr. Boris Golec; moderiral dr. Aleš Maver), ki je posegel v zagotovo eno bolj diskutiranih problematik slovenskega zgodovino pisja in jezikoslovja. Sodelujoči so izrazili kritiko na račun nekaterih trenutno prevladujočih paradigem v slovenski historiografiji, ki se posveča raziskovanju narodne identitete, ter ponudili konceptualne alternative, s katerimi so nato skušali zaobjeti določene identitetne procese in dinamike na Slovenskem od visokega srednjega veka dalje. Po krajšem premoru je sledil panel »Tomaj na Krasu kot slovenska zgodovina v malem: kontinuitete in spremembe v vaški skupnosti v dolgoročni perspektivi« (dr. Aleksander Panjek, dr. Miha Zobec, dr. Lev Centrih, dr. Robi Kovač in dr. Aleksej Kalc; moderiral dr. Miha Seručnik). Panel je temeljil na istoimenskem projektu, ki skuša doprinese k zgodovini podeželja in obravnava vaško skupnost Tomaj na Krasu med 16. in 20. stoletjem. Referenti so ponudili mnogoplastno sliko kmečke družbene stvarnosti in opozorili na večjo dinamičnost vaških skupnosti, kot se običajno predpostavlja. Popoldanski sklop je uvedla predstavitev strokovne monografije *Pregled zgodovine Prekmurja*, ki jo je predstavil njen urednik, dr. Andrej Hozjan. Knjiga, ki je izšla leta 2022, predstavlja prvi celovit pregled zgodovine te regije in kronološko zaobjema čas od prazgodovine pa vse do konca 20. stoletja. Četrtkov program v Pokrajinskem arhivu je zaključil panel »Vizije prihodnosti: študijski primeri načrtovanja stvarnosti na Slovenskem po obeh svetovnih vojnah« (dr. Petra Kolenc, dr. Mojca Šorn, dr. Kornelija Ajlec in dr. Darja Kerec; moderiral dr. Bojan Balkovec), ki je pod drobnogled vzel strateško načrtovanje prihodnosti po obeh svetovnih vojnah na slovenskem ozemlju. Referentke so se primarno osredotočile na infrastrukturne, socialne in humanitarne vidike poveljne obnove.

Istočasno so dogodki potekali tudi v Krilu Rusjan v Xcentru. Jutranje dogajanje je otvorila predstavitev znanstvenih monografij Oddelka za zgodovino FF UL v zbirki

Historia. Ta vključuje že več kot 40 naslovov, ki se posvečajo različnim obdobjem in problematikam. Na predstavitvi so bile izpostavljene knjige, ki so nastale v okviru projekta o okupacijskih mejah (predstavil dr. Bojan Balkovec kot urednik zbirke Historia), dalje monografija dr. Ane Cergol Paradiž o umetnih prekinitev nosečnosti na Slovenskem med obema svetovnima vojnama ter knjiga o narodnogospodarskem programu Milka Brezigarja, ki jo je predstavil njen avtor, dr. Božo Repe. Po krajšem premoru je sledil panel »Gospodarsko in socialnozgodovinske krize: kmečki upori in stečaji« (dr. Andrej Hozjan, dr. Dragica Čeč in Ivan Smiljanić; moderiral dr. Žiga Oman), ki je naslovil kompleksnost in vpliv političnih ter družbenoekonomskih kriz na slovensko družbo med zgodnjim novim vekom ter 20. stoletjem. Referenti so predstavili podrobne analize dveh večjih kmečkih uporov (1573 in 1713) ter stečajev v času Avstro-Ogrske in prve Jugoslavije. Po odmoru se je popoldanski sklop začel z okroglo mizo »Pomen zgodovinskih raziskav in izzivi medsektorskega sodelovanja pri uporabi zgodovine za trajnostni razvoj čezmejnih in večkulturnih prostorov« (mag. Tadej Koren, dr. Saša Dobričić in Lučka Peljhan; moderirala dr. Jasna Fakin Bajec). Govorci so razpravljali o izzivih in potencialih, ki jih ima zgodovina na področju trgovanja in trajnostnega razvoja, ter o vlogi, ki jo pri tem lahko igrajo izobraževalne institucije in (bodoči) zgodovinarji. Epilog četrtkovskega dogajanja na tem prizorišču je predstavljal panel z naslovom »Izzivi participativnega ustvarjanja digitalnih zgodovinskih zbirk in kulturne dediščine skupaj z otroki, dijaki in študenti, z namenom razvijanja kritičnega mišljenja in kulturnih kompetenc« (dr. Jasna Fakin Bajec, dr. Melita Lemut Bajec, dr. Katja Mihurko Poniž in dr. Irena Selišnik; moderirala dr. Ivana Zajc). Referentke so obravnavale potencial timske zasnovanega poučevanja zgodovine in soustvarjanja kulturne dediščine pri razvoju kritičnega in odprtega mišljenja tako učencev kot študentov. Aktivno sodelovanje mladih pri nastajanju novih zbirk je namreč najboljša naložba v njihovo znanje.

V mestni občini je v četrtek v dopoldanskih urah potekal le panel »Sodobni izzivi raziskovanja etničnosti v zgodovini« (dr. Robert Devetak, dr. Danijel Grafenauer, dr. Damir Josipovič in dr. Attila Kovács; moderiral dr. Boris Jesih). Pripravili so ga sodelavci Inštituta za narodnostna vprašanja, ki so se s svojimi referati osredotočili predvsem na zapletene etnične procese manjšin in skušali z različnimi konceptualnimi pristopi zaobjeti etnične skupnosti predvsem v zadnjih dveh stoletjih.

Tudi v glavnih prostorih Xcentra sta se v četrtek zvrstila le dva panela. Prvi, z naslovom »Okoljska zgodovina med interdisciplinarnimi izzivi in rešitvami« (Aljaž Sekne in dr. Žiga Zwitter kot predstavitelj monografije, ki je nastala v soavtorstvu dr. Leonida Rasrana; moderirala dr. Dragica Čeč), je v izrazito interdisciplinarnem tonu pretresal sporočilnost klimatskega razvoja in rastlinstva za razumevanje družbenopolitičnih in gospodarskih procesov preteklega poldruega tisočletja, medtem ko je drugi, z naslovom »Izzivi slovenskega vojaškega zgodovinopisja« (dr. Damijan Guštin, dr. Klemen Kocjančič in dr. Blaž Torkar; moderiral mag. Zvezdan Marković), obravnaval aktualne problematike, povezane z vojaškim zgodovinopisjem in uporabo le-tega v izobraževalne namene.

Jubilejno 40. zborovanje se je zaključilo v Xcentru s podelitvijo častnega članstva ZZDS, ki sta ga zaslužno prejela dr. Nevenka Troha in dr. Dušan Nečak. Kot je

v utemeljitvi izpostavil dr. Žiga Zwitter, je ZZDS Trohovi podelila častno članstvo za njene raziskovalne dosežke na področju sodobne zgodovine. Izpostavil je njeno vlogo pri povezovanju slovenskega in italijanskega zgodovinopisja ter njeno društveno delovanje: v letih 2006–2008 je bila predsednica ZZDS, več let pa je uspešno vodila Zgodovinsko društvo Ljubljana. Tudi dr. Dušan Nečak je častno članstvo prejel za izjemne raziskovalne dosežke na področju sodobne zgodovine. Dr. Kornelija Ajlec je v utemeljitvi izpostavila še njegov temeljni doprinos k umestitvi sodobne zgodovine na pedagoško in strokovno področje ter njene uveljavitve v strokovni in splošni javnosti. Podelitev je popestril nastop mladih glasbenikov novogoriške glasbene šole, zbrane pa nagovoril podžupan občine Nova Gorica Anton Harej.

Zborovanje je v prvi vrsti pokazalo na obsežno tematsko polifonijo slovenskega zgodovinopisja, ki je ob pritegnitvi zanimivih, mestoma tudi nasprotujočih si metodoloških izhodišč predstavilo solidne nastavke za bodoče študije v trenutno najaktualnejših raziskovalnih trendih. Iz tega zornega kota je torej zborovanje vsekakor uspelo izpolniti cilje, zastavljene v tematskem naslovu. Pohvala gre tudi organizatorjem, ki so uspeli sestaviti atraktiven dogodek, čeprav je bila udeležba v primerjavi z zadnjim zborovanjem v Novi Gorici manjša: leta 1968 je takratno 14. zborovanja ZZDS pritegnilo okoli 200 slovenskih zgodovinarjev, ki so za pet dni preplavili takrat še mlado Novo Gorico.² Po 55 letih se povabilu v znatno večje in skozi oči zgodovinarja še vedno mlado mesto sicer ni odzvalo v takem številu, kar je ob tako lepem jubileju vendarle škoda.

Za konec velja še izpostaviti, da je poleg številnih izvirnih znanstvenih doprinosov program zborovanja ponudil tudi različne spremljevalne dejavnosti. V avli Xcentra so si udeleženci lahko ogledali razne posnetke, ki so nastali v sklopu Središča za javno zgodovino Filozofske fakultete UL, potovali po digitalnih itinerarijih in opisih dvorcev ter vil na Goriškem, ki so nastali v sklopu čezmejnega projekta MerlinCV, si pogledali video vsebine o Štanjelu, ki so nastale v okviru projekta Kaštelir, ogledali filme o nastanku Gorice ter predstavitveni video o gradu Rihemberk. Tekom zborovanja je bila v Xcentru na ogled tudi razstava »Dekle, prepolovljeno z rapalsko mejo: življenje Primorcev za rapalsko mejo in podobe rapalske meje«, ki je nastala v okviru projekta »Rapalska meja: četrto stoletje obstoja in stoletje dediščine ter spomina«. Poleg tega sta bila udeležencem zborovanja v četrtek na voljo tudi dva vodena ogleda, in sicer sprehod po Novi Gorici, v okviru katerega je bil predstavljen uradni program »Evropska prestolnica kulture 2025 – Ab initio« (vodil Blaž Kosovel), ter ogled Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, v sklopu katerega so se obiskovalci seznanili z arhivsko dediščino Nove Gorice in njene širše okolice. Ker je Pokrajinski arhiv leta 2022 praznoval svojo petdeseto obletnico ustanovitve, so si obiskovalci lahko ogledali tudi tamkajšnjo razstavo z naslovom »Naših 50 let«.

Aljaž Sekne, Barbara Šatej in Oskar Opassi

² Zorn, Tone, »XIV. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Novi Gorici (od 9. do 13. septembra 1968).« *Zgodovinski časopis* 23, št. 1–2, 1969, str. 158–160.